

DHOFAR URUSHI VA UMMON SULTONLIGIDA DAVLAT QURILISHI

Ilmiy rahbar: t.f.n., katta o'qituvchi Tursunova Suriya Minavarovna

Muallif: Razzoqova Zarina O'tkir qizi

TDSHU, 1-bosqich magistri

zarinarazzoqova@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-3518-9735>

<https://www.webofscience.com/wos/author/record/OKS-6914-2025>

Annotatsiya: Ushbu maqola Dhofar urushi jarayonlari va uning Ummon sultonligida siyosiy barqarorlik hamda davlat qurilishi jarayoniga ta'sirini o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada Sulton Qobus bin Saidning hokimiyatga kelishi bilan bog'liq siyosiy o'zgarishlar, xususan mamlakatni yagona davlat sifatida shakllantirishga qaratilgan chora-tadbirlar tahlil qilinadi. Dhofar urushining borishi, uning ijtimoiy-siyosiy xususiyatlari hamda urush davomida qo'llanilgan harbiy va siyosiy strategiyalar yoritiladi. Amnistiya siyosati, mahalliy Firqalar tashkil etilishi va Fuqorolik Yordami Guruhlari faoliyati ilmiy asosda o'rganiladi. Dhofar urushining xalqaro omillari va tashqi yordam masalalari ko'rib chiqilib, uning natijalari Ummon davlatining hududiy yaxlitligi va siyosiy tizimi shakllanishidagi o'rni ochib beriladi. Natijada, Dhofar urushi Ummon sultonligining keyingi siyosiy barqarorligi va modernizatsiya jarayonlari uchun muhim asos bo'lib xizmat qilgani asoslanadi.

Annotation: This article is devoted to the study of the Dhofar War and its impact on political stability and the process of state-building in the Sultanate of Oman. The article analyzes the political changes associated with the rise to power of Sultan Qaboos bin Said, in particular the measures aimed at forming the country as a unified state. The course of the Dhofar War, its socio-political characteristics, as well as the military and political strategies applied during the war are described. The amnesty policy, the establishment of local Firqa units, and the activities of Civil

Aid Teams are analyzed on a scientific basis. The international factors of the Dhofar War and issues of external assistance are considered, and their role in shaping the territorial integrity and political system of the Omani state is revealed. As a result, it is substantiated that the Dhofar War served as an important foundation for the subsequent political stability and modernization processes of the Sultanate of Oman.

Kalit so‘zlar: Dhofar urushi, Ummon Sultonligi, Sulton Qobus, siyosiy barqarorlik, amnistiya siyosati, Dhofar Ozodlik Fronti (DLF), Firqalar, Fuqarolik Yordami Guruhlari (CATs), qabilaviy integratsiya, Xalq Ozodlik Armiyasi (PLA), Britaniya Armiyasi O‘quv Guruhi (BATT), Okupatsiya qilingan Arab Ko‘rfazini Ozod Qilish Xalq Fronti (PFLOAG).

KIRISH

1970-yilga kelib Ummon sultonligi siyosiy va hududiy jihatdan yagona davlat sifatida shakllanmagan edi¹. Said bin Taymur tomonidan boshqarilgan mamlakat rasmiy ravishda “Maskat va Ummon hamda Dhofar” deb atalgan bo‘lsa-da, amalda Dhofar hududi mamlakatning boshqa qismlaridan ajralgan holda bo‘lgan. Ayniqsa, Dhofarda davom etayotgan qurolli mojaro davlatning hududiy yaxlitligiga jiddiy tahdid solayotgan bo‘lib, bu hudud PLA va PDRY tomonidan qo‘llab-quvvatlanayotgan kuchlar ta’sirida edi².

1970-yilda Sulton Qobus bin Said hokimiyat tepasiga kelgach, mamlakatning oldida ikki yo‘l turardi³. Bir tomondan, Dhofar hududida davom etayotgan urushni yutish va davlat suverenitetini tiklash kerak edi. Ikkinchidan esa, mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan rivojlantirish va zamonaviy davlat tizimini shakllantirish talab etildi. Amalda bu ikki jarayon mamlakat ichidagi hududiy va ijtimoiy bo‘linishlar sharoitida olib borildi⁴. Shimolda urush deyarli tushunarsiz va e’tibordan chetda qolgan jarayon sifatida qaralgan bo‘lsa, janubda, ya’ni Dhofarda, jamiyat hayoti to‘liq urush bilan bog‘liq edi.

Sulton Qobusning 9-avgustdagi radio murojaati ushbu murakkab vaziyatda

¹ Skeet I. Oman: Politics and Development. – London: Macmillan, 1992. – P. 120.

² Peterson J.E. Oman’s Insurgencies. – London: Saqi Books, 2007. – P. 85.

³ Townsend J. Oman: The Making of a Modern State. – London: Croom Helm, 1977. – P. 95.

⁴ Halliday F. Arabia Without Sultans. – London: Saqi Books, 2002. – P. 210.

yangi siyosiy kursni belgilab berdi. Unda mamlakat nomining Ummon sultonligi deb o'zgartirilishi, yagona davlatni shakllantirish, islohotlarni boshlash va xorijdagi ummonliklarni vatanga qaytarish kabi aniq siyosiy maqsadlar ilgari surildi. Bu murojaat nafaqat siyosiy deklaratsiya, balki davlat qurilishining dastlabki mezoni sifatida namoyon bo'ldi.

Mazkur sharoitda Dhofar urushi oddiy harbiy mojaro emas, balki davlatning mavjudligi masalasiga aylangan edi. Shu bois Qobus urush strategiyasini tubdan o'zgartirdi. Avvalgi repressiv siyosat o'rniga amnistiya e'lon qilinib, dastlabki 200 nafar dhofralik hukumat tomoniga o'tdi. Bu esa qabilaviy sadoqatni o'zgartirish va mahalliy aholini davlat tomoniga jalb qilishda muhim ahamiyat kasb etdi⁵.

Shu kabi urush jarayonida ham yangi yondashuvlar joriy qilindi. Xususan, mahalliy Firqalar tashkil etilib, ilgari isyonchilar safida bo'lgan jangchilar davlat tizimiga integratsiya qilindi. Fuqarolik yordami guruhlarini orqali esa harbiy operatsiyalar bilan bir qatorda aholi bilan ishlash, tibbiy yordam, infratuzilma va axborot siyosati yo'lga qo'yildi. Bu esa "qalblar va onglar" strategiyasining amaliy ko'rinishi bo'ldi⁶. Biroq urushni yakunlash uchun ichki resurslar yetarli emas edi. Shu sababli Qobus tashqi yordamga murojaat qildi. Britaniya harbiy maslahat va tayyorgarlik bilan yordam bergan bo'lsa, Eron tomonidan taqdim etilgan texnik va harbiy resurslar urush taqdirida muhim rol o'ynadi. Natijada 1975-yilga kelib urushning hal qiluvchi bosqichi yakun topib, Dhofar hududi ustidan davlat nazorati tiklandi⁷.

Shunday qilib, Dhofar urushi Ummon tarixida nafaqat harbiy g'alaba, balki siyosiy barqarorlik, hududiy integratsiya va keyingi modernizatsiya jarayonlari uchun asos yaratgan muhim bosqich sifatida e'tirof etildi. Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolaning maqsadi Dhofar urushining borishi, strategiyasi va natijalarini

⁵ Halliday F. Arabia Without Sultans. – London: Saqi Books, 2002. – P. 210.

⁶ Valeri M. Oman: Politics and Society in the Qaboos State. – London: Hurst, 2009. – P. 150.

⁷ Peterson J.E. Oman's Insurgencies. – London: Saqi Books, 2007. – P. 85

aniq faktlar asosida tahlil qilish hamda uning Ummon davlat qurilishi jarayonidagi o'rnini yoritishdan iborat.

Adabiyotlar sharhi: Dhofar urushi va Ummon Sultonligining modernizatsiya jarayonlari asosan xorijiy tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. Ian Skeet o'zining "Oman: Politics and Development" asarida Ummonning siyosiy va iqtisodiy rivojlanishini tahlil qilib, Dhofar urushining mamlakat taraqqiyotidagi o'rnini tushunishda asosiy manbalardan biri hisoblanadi⁸. J.E. Petersonning "Oman's Insurgencies" va "Oman in the Twentieth Century" asarlarida Dhofar urushining kelib chiqish sabablari, rivojlanish bosqichlari va harbiy-siyosiy jihatlari batafsil o'rganilgan⁹. Fred Halliday, Mehran Kamrava kabi olimlar Dhofar urushini mintaqadagi geosiyosiy jarayonlar, xususan sovuq urush sharoitida yuzaga kelgan mafkuraviy qarama-qarshiliklar bilan bog'liq holda tahlil qiladilar¹⁰. A.M. Vasiliev, E.S. Melkumyan va boshqa mualliflar Fors ko'rfazi davlatlarining siyosiy va iqtisodiy rivojlanishini o'rganish orqali umumiy nazariy xulosalar chiqaradilar.

Mazkur maqolaning ilmiy yangiligi shundan iboratki, unda Dhofar urushi faqat harbiy mojaro sifatida emas, balki Ummon sultonligida davlat qurilishi va siyosiy barqarorlikni shakllantirish jarayoni bilan uzviy bog'liq holda kompleks tahlil qilingan. Tadqiqotda amnistiya siyosati, Firqalar va Fuqarolik Yordami Guruhlari yagona tizim sifatida baholanib, ularning siyosiy integratsiyadagi o'rni aniqlangan.

Dhofar urushining kelib chiqish sabablari

Dhofar urushi Ummon sultonligi tarixidagi eng muhim siyosiy-harbiy jarayonlardan biridir. Said bin Taymur davrida mamlakat rasmiy ravishda "Maskat va Ummon hamda Dhofar" deb atalgan bo'lsa-da, amalda Dhofar hududi mamlakatning qolgan qismidan sezilarli darajada ajralgan holda mavjud edi¹¹. Qobus hokimiyatga kelgandan keyin haqiqiy birlashgan mamlakat yaratishga bel bog'ladi. Mamlakatda ikki xil vaziyat kuzatilgan. Shimolda - ya'ni Maskat va Ummonda urush uzoq davom etayotgan va iqtisodiy resurslarni iste'mol qiluvchi jarayon bo'lib, uning

⁸ Skeet I. Oman: Politics and Development. – London: Macmillan, 1992. – P. 120.

⁹ Peterson J.E. Oman in the Twentieth Century. – London: Croom Helm, 1978. – P. 140.

¹⁰ Kelly J.B. Arabia, the Gulf and the West. – London: Weidenfeld & Nicolson, 1980. – P. 200.

¹¹ Peterson J.E. Oman's Insurgencies. – London: Saqi Books, 2007. – P. 90.

borishi haqida byulletenlar yo‘q edi. Urush oqibatlari muhokama qilinmas, uning mohiyati va ahamiyati haqida aniq tushuncha mavjud emas edi. Janubda - ya’ni Dhofarda -urush, uning borishi va Dhofar uchun oqibatlardan boshqa narsa haqida deyarli hech narsa ma’lum emas edi.

Qobus mamlakatni qo‘lga olishi bilanoq strategiya va taktika darhol o‘zgardi¹². Uning birinchi qarori Ummon tomoniga qaytishni yoki o‘tishni istagan barcha dhofarliklarga amnistiya e’lon qilish bo‘ldi. Bu Said bin Taymurning majburiy bostirish va zabt etish strategiyasining to‘liq teskarisi edi. Qabilalarga bundan kattaroq o‘zgarish ramzi taklif etilishi mumkin emas edi va bu keyingi barcha voqealarning kaliti bo‘ldi. Avgust oyida dastlabki 200 dhofarlik ushbu amnistiya shartlari asosida o‘tdi - bu PLA uchun ularning qabila sadoqatlarini buzish maqsadi ishlayotganining kuchli signali edi.

Urush strategiyalari va yondashuvlar

Qobusning ikkinchi qarori yil boshida Uotts tomonidan tayyorlangan hisobot asosida Britaniyadan qo‘shimcha yordam so‘rash bo‘ldi ¹³ . Bu harbiy operatsiyalarning bir qismi sifatida “qalblar va onglar” hujumini bevosita qo‘llab-quvvatlashni anglatardi. Amalda bu shuni bildirardiki, SAS (Maxsus Havo Xizmati) ofitserlari va askarlari boshchiligidagi turli mutaxassislar SAFga yordam berish uchun Britaniya Armiyasi O‘quv Guruhi (BATT) deb nomlangan tuzilma doirasida taqdim etiladi¹⁴. Terminologiya muhim edi, chunki tashqi oqibatlar ehtimoli mavjud edi: Ummon bo‘yicha BMT hali ham Kolonializm qo‘mitasida Britaniya aloqalarini ko‘rib chiqayotgan edi va Britaniya uchun SASning har qanday operatsion faoliyati har doim siyosiy va jurnalistik oshkoralikka sabab bo‘lishi mumkin edi. Aslida esa BATT va uning tarkibidagi SAS shu qadar past profilni saqladiki, ikki yil davomida xorijiy matbuotda Dhofar urushi haqida deyarli hech qanday xabar berilmadi (Ummonda esa umuman yo‘q edi). Shaffoflik nuqtai nazaridan bu qanchalik orqaga tortilgan bo‘lmasin, Ummon urush harakatlari uchun shubhasiz foydali bo‘ldi.

¹² Townsend J. Oman: The Making of a Modern State. – London: Croom Helm, 1977. – P. 110.

¹³ Hinnebusch R. The International Politics of the Middle East. – Manchester: Manchester University Press, 2003. – P. 200.

¹⁴ Peterson J.E. Oman’s Insurgencies. – London: Saqi Books, 2007. – P. 90.

BATT ehtimol Britaniya tomonidan taqdim etilgan eng ijobiy va samarali harbiy yordam guruhlaridan biri edi¹⁵. Dastlabki kontingent atigi 19 kishidan iborat bo'lgan va hech qachon 90 kishidan oshmagan. Muhimi son emas, balki ularning mahorati, yetakchiligi, chidamliligi va moslashuvchanligidir. BATT urushni yutmadi, biroq BATT bo'lmaganida urushning birinchi bosqichi bunchalik tez va hal qiluvchi tarzda yakunlanmagan bo'lardi.

BATT strategiyaning Dhofarda yangi bo'lgan va muvaffaqiyat poydevorini yaratgan ikki jihati uchun asosan javobgar edi. Ulardan biri Firqalarni tashkil etish va tayyorlash, ikkinchisi Fuqarolik Yordami Guruhlarini (CATs) joriy etish¹⁶.

Firqalar Dhofar qabilalaridan, ya'ni Jebalilardan tuzilgan mustaqil harbiy bo'linmalar bo'lib, ularning ko'pchiligi ilgari DLF yoki PLA safida SAF va Said bin Taymurga qarshi jang qilganlardan iborat bo'lgan¹⁷. Endi ular SAF va Qobus bilan birga PLAgga qarshi jang qilardilar. Ular uchun sadoqatni o'zgartirish qiyin emas edi. Ular asosan o'z qabilalari uchun kurashar va sadoqatlari o'z manfaatlari bilan o'lchanardi. Said bin Taymur davrida DLFga qo'shilish aniq ustunlik hisoblanardi¹⁸. DLF PFLOAG/PLAgga aylangach, bu ustunlik keskin kamaydi, biroq Said bin Taymur ularni xoin deb hisoblagani sababli PLAgga qo'shilishdan boshqa muqobil yo'l qolmagan edi. Qobus esa muqobil yo'l taklif qildi va Firqa konsepsiyasi ularga PFLOAG davrida yo'qotgan narsalarini qaytarib olish uchun kurashish imkonini berdi. Shunga qaramay, tasavvur qilish mumkinki, ham Firqalar, ham SAF uchun qayta integratsiya muammolari ko'p edi. Hech biri boshqasiga ishonmasdi. SAF Jebalilarni isyonchi inqilobchilar sifatida jang qilishga o'rgatilgandi. Jebalilar esa SAFni Dhofarlik bo'lmagan bosqinchi armiya sifatida ko'rardilar¹⁹. Bundan tashqari, jangchi Firqa bo'lishga rozi bo'lgan ko'plab Jebalilar o'z qarindoshlariga - hali ham PLA safida bo'lganlarga - qarshi kurashayotganini ko'rdi. Urush ko'pchilik

¹⁵ Townsend J. Oman: The Making of a Modern State. – London: Croom Helm, 1977. – P. 110.

¹⁶ Valeri M. Oman: Politics and Society in the Qaboos State. – London: Hurst, 2009. – P. 160.

¹⁷ Peterson J.E. Oman's Insurgencies. – London: Saqi Books, 2007. – P. 120.

¹⁸ Kelly J.B. Arabia, the Gulf and the West. – London: Weidenfeld & Nicolson, 1980. – P. 210.

¹⁹ Townsend J. Oman: The Making of a Modern State. – London: Croom Helm, 1977. – P. 130.

tomonidan “Oilalar urushi” deb atalgan²⁰. BATT harbiy tayyorgarlik bilan birga psixologik muammolarni ham yengib o‘tishi kerak edi.

Dhofar urushi jarayonida Sulton Qobus tomonidan amalga oshirilgan amnistiya siyosati qisqa muddat ichida sezilarli natijalar bera boshladi. Avgust oyida amnistiyaning qabul qilgan dastlabki 200 nafar Jebalilik jangchi keyinchalik tashkil etilgan birinchi mahalliy harbiy tuzilma - Firqaning asosini tashkil etdi. Ushbu birlik Salah al-Din nomi bilan atalib, dastlab turli qabilalardan jalb qilingan jangchilardan shakllantirildi²¹.

Dastlabki bosqichda Salah al-Din Firqasi harbiy tayyorgarlik va operativ faoliyatda muayyan muvaffaqiyatlarga erishdi. Biroq vaqt o‘tishi bilan uning ichki barqarorligi zaiflashib, qabilaviy tafovutlar, o‘zaro ishonchsizlik va ichki ziddiyatlar natijasida parchalanish yuz berdi²². Bu holat Dhofar jamiyatining chuqur qabilaviy tuzilishga ega ekanini yana bir bor tasdiqladi. Shu sababli BATT (British Army Training Team) o‘z strategiyasini qayta ko‘rib chiqishga majbur bo‘ldi.

Keyingi bosqichda Firqalar qabila asosida shakllantirila boshlandi. Bu yondashuv mahalliy ijtimoiy tuzilmani hisobga olgan holda ishlab chiqilgan bo‘lib, harbiy samaradorlikni sezilarli darajada oshirdi. SAS mutaxassisleri ta’kidlaganidek, “Jebalilarning ongini yutish mumkin, ammo qalbini emas” degan yondashuv aynan shu strategiyaning mohiyatini ifodalaydi²³.

Mazkur urushda muhim innovatsion elementlardan biri Fuqarolik Yordami Guruhlari (CATs) faoliyati bo‘ldi. Ushbu tuzilmalar BATT tashabbusi asosida shakllanib, harbiy va fuqarolik siyosatini uyg‘unlashtirishga xizmat qildi. CATlarning asosiy vazifalari bir nechta yo‘nalishni o‘z ichiga olgan edi: harbiy razvedkani yaxshilash, aholini siyosiy jihatdan xabardor qilish, tibbiy xizmat ko‘rsatish, veterinariya yordamini tashkil etish hamda infratuzilmani rivojlantirish.

Mazkur yondashuv “qalblar va onglar” strategiyasining amaliy ifodasi bo‘lib, u faqat harbiy g‘alabani emas, balki aholi ishonchini qozonishni ham maqsad qilgan

²⁰ Halliday F. Arabia Without Sultans. – London: Saqi Books, 2002. – P. 240.

²¹ Valeri M. Oman: Politics and Society in the Qaboos State. – London: Hurst, 2009. – P. 175.

²² Skeet I. Oman: Politics and Development. – London: Macmillan, 1992. – P. 150.

²³ Kamrava M. The Modern Middle East. – Berkeley: University of California Press, 2011. – P. 115.

edi²⁴. CATlar tarkibida odatda ma'mur, o'qituvchi, feldsher va savdo vakillari faoliyat yuritgan bo'lib, ular harbiy tuzilmalar va fuqarolik jamiyati o'rtasida ko'prik vazifasini bajargan.

1970-yil oxiriga kelib CATlar Dhofar hududining muhim nuqtalarida - Salala, Taqa va Mirbat kabi hududlarda faoliyat yurita boshladi²⁵. 1971 yilga kelib esa ushbu tizim kengaytirilib, Dhofar Rivojlanish Qo'mitasi doirasida Fuqarolik Yordamini Rivojlantirish (CAD) dasturiga aylantirildi. Bu esa oddiy yordam dasturlaridan kompleks rivojlanish siyosatiga o'tishni anglatardi.

Dhofar urushining yana bir muhim jihati - bu harbiy ruhiyat va psixologik omil masalasidir. 1970-yilda SAS ofitserlari Salalaga kelganida, Ummon qurolli kuchlarining ruhiy holati past darajada ekani kuzatilgan. Bu holat bir necha yillik mag'lubiyatlar, Jebal hududining yo'qotilishi va doimiy xavf sharoitida xizmat qilish bilan bog'liq edi.

“Jebalfobiya” deb atalgan psixologik holat askarlar orasida keng tarqalgan bo'lib²⁶, bu Jebal hududidan kelayotgan doimiy tahdid hissi bilan izohlanadi. Ayniqsa musson mavsumida tog' hududlari to'liq yopilib qolishi va dushman faoliyati haqida aniq ma'lumot bo'lmasligi bu qo'rquvni yanada kuchaytirgan.

Harbiy burilish nuqtalari

1972-yil 19-iyulda sodir bo'lgan Mirbat jangi Dhofar urushining burilish nuqtalaridan biri bo'ldi²⁷. PLA tomonidan amalga oshirilgan keng ko'lamli hujum dastlab kutilmagan bo'lsa-da, qabilaviy kelishmovchiliklar sababli kechiktirildi. Bu esa hukumat kuchlariga tayyorgarlik ko'rish imkonini berdi.

Jang davomida garnizon askarlari yuqori darajadagi jasorat ko'rsatdi. Hal qiluvchi omil esa Ummon havo kuchlarining (SOAF) Strikemaster samolyotlari tomonidan amalga oshirilgan havo hujumi bo'ldi. Past balandlikda, murakkab ob-havo sharoitida amalga oshirilgan ushbu operatsiya jang natijasini hukumat

²⁴ Kamrava M. The Modern Middle East. – Berkeley: University of California Press, 2011. – P. 115.

²⁵ Peterson J.E. Oman and the World: The Emergence of an Independent Foreign Policy//Middle East Journal, Vol. 43, No. 3. 1989. – P. 420.

²⁶ Halliday F. Arabia Without Sultans. – London: Saqi Books, 2002. – P. 255.

²⁷ Townsend J. Oman: The Making of a Modern State. – London: Croom Helm, 1977. – P. 145.

foydasiga hal qildi. Mirbat jangining muvaffaqiyatli yakunlanishi nafaqat harbiy, balki siyosiy va psixologik jihatdan ham katta ahamiyat kasb etdi. Agar ushbu hudud qo'lg'a kiritilganida, bu PLA kuchlarining ruhiyatini oshirib, hukumat pozitsiyasini zaiflashtirgan bo'lardi. Aksincha, ushbu g'alaba hukumat kuchlariga ishonch bag'ishlab, isyonchilarni demoralizatsiya qildi.

Shundan so'ng urushning birinchi bosqichi yakunlandi. Ikkinchi bosqich esa yanada murakkab vazifani - taktik muvaffaqiyatlarni strategik g'alabaga aylantirishni talab etdi²⁸. Bu bosqichda harbiy operatsiyalar bilan bir qatorda siyosiy boshqaruv, iqtisodiy resurslar va institutsional rivojlanish omillari ham hal qiluvchi ahamiyat kasb etdi.

1972 yil sentyabr oyida yangi qo'mondon - general-mayor Timothy Creasey tayinlanishi bilan urush yangi bosqichga o'tdi. Uning strategiyasi kengroq resurslar, yaxshilangan rejalashtirish va siyosiy qo'llab-quvvatlashga tayangan holda ishlab chiqildi.

Shunday qilib, Creasey tushkunlikka tushish uchun asosga ega emas edi. U avvalgisidan yaxshi meros olgan edi va endi keyingi bosqich uchun ijobiy siyosiy qo'llab-quvvatlashga ega edi. U, shuningdek, hal qiluvchi paytda mablag' mavjud bo'lgani uchun omadli edi, chunki 1973 yil davomida tez o'sib borgan neft narxlari yil oxiriga kelib neft bozoridagi o'zgarishlar, Oktyabr oyidagi Suvaysh urushidan keyingi arab embargo va OPEK faoliyati natijasida to'rt baravar oshdi²⁹.

Shunga qaramay, uning hali ham muammosi bor edi. Dhofarda urushni yutish Ummon va SAF o'z kuchi bilan ta'minlay oladiganidan ko'proq inson va texnik resurslarni talab qilardi. Bundan tashqari, Qobus urushni nafaqat ummonliklarning omon qolishi uchun kurash, balki kommunizmga qarshi kengroq kurash va arab jamiyatlarini saqlab qolishning bir qismi sifatida ko'rdi³⁰. Agar urushning birinchi bosqichi asosan Ummonning omon qolishiga qaratilgan bo'lsa, ikkinchi bosqich PDRY va uning ittifoqchilarining inqilobiy ijtimoiy-siyosiy maqsadlaridan xavotirda

²⁸ Hinnebusch R. The International Politics of the Middle East. – Manchester, 2003. – P. 240.

²⁹ Yergin D. The Prize: The Epic Quest for Oil. – New York: 1991. – P. 500.

³⁰ Hinnebusch R. The International Politics of the Middle East. – Manchester, 2003. – P. 240.

bo'lgan har qanday arab rejimi umumiy manfaatiga ham xizmat qiladi, deb asosli ravishda ta'kidlash mumkin edi. Shuning uchun Qobus urushni xalqaro tusga kiritishga, hech bo'lmaganda bevosita tashqi yordam izlash darajasida intildi.

Xalqaro omil va tashqi yordam

Britaniya allaqachon asosiy yordam manbai edi. SAF Britaniyadan nafaqat harbiy jihozlarni yetkazib beruvchi sifatida, balki ko'plab safarbar qilingan britan ofitserlari orqali ham foyda ko'rdi (ularga yanada ko'proq shartnoma asosidagi ofitserlarni qo'shish mumkin edi)³¹; general Creasey, albatta, bu oqimning eng yuqori namunasi. Bundan tashqari, Britaniya, ko'rib o'tganimizdek, katta SAS yadrosiga ega BATTni hamda boshqa texnik yordam xodimlarini taqdim etdi. Biroq Britaniya jangda qatnashish uchun harbiy bo'linmalar yuborib bevosita ishtirok etishga tayyor emas edi. Shuningdek, masala jiddiylashganda arab davlatlaridan hech biri Qobusga moddiy yordam ko'rsatishga tayyor emas edi, garchi Saudiya Arabistoni va BAA cheklangan moliyaviy yordam ko'rsatgan va Misr siyosiy darajada qo'llab-quvvatladi³². Ummon bu bosqichda Arab Ligasi va Birlashgan Millatlar Tashkiloti a'zosi sifatida mustahkam o'rin egallagan bo'lsa-da, Saudiya Arabistoni kabi davlatlar Ummon haqidagi shubhalarini to'liq bartaraf etmagan edi va ular urush natijasi hamda ularning yanada radikal arab hamkorlari orasida - ayniqsa hali ham PDRYni ochiq qo'llab-quvvatlayotgan Iroq orasida - yuzaga kelishi mumkin bo'lgan oqibatlar borasidagi noaniqlik bilan cheklangan edi.

Qobus o'ziga zarur yordamni Erondan, keyinroq Iordaniyadan oldi. 1973 yil boshida Shoh Qobusga to'qqizta Bell 205 vertolyotini taqdim etdi, bu Sarfaitni ta'minlash muammosini hal qildi³³; ushbu qo'shimcha imkoniyatsiz...Dhofarning uzoq G'arbida bo'lgan to'qnashuvlar butun urush davomidagi eng qattiq va og'ir janglardan kam emas edi va SAS ularning muvaffaqiyatida muhim rol o'ynashda davom etdi. 4 dekabr kuni Dhofar brigadasi qo'mondoni brigadir Jon Akehurst Maxsus Kuchlar uchun odatiy buyruq chiqardi³⁴:

³¹ Cordesman A. The Gulf Military Balance. – Washington, 2005. – P. 210.

³² Fawcett L. International Relations of the Middle East. – Oxford, 2013. – P. 300.

³³ Peterson J.E. Oman's Insurgencies. – London: Saqi Books, 2007. – P. 200.

³⁴ Peterson J.E. Oman in the Twentieth Century. – London: 1978. – P. 190.

“1975 yil 2 dekabr kuni soat 11:00 da Chegara Kuchlari Darra tizmasida Maskat polki bilan bevosita aloqa o‘rnatdi. Bu “Simba” operatsiyasidan buyon quruqlikdagi qo‘shinlar Sarfait bataloniga yetib borgan ilk holatdir. Bu, shuningdek, Dhofar hududida o‘zini “Xalq Ozodlik Armiyasi” deb atagan kuchlarning uyushgan qarshiligining yakunini bildiradi. Hazrati Sulton shu kuni soat 12:00 da Dhofar fuqarolik rivoji uchun xavfsiz ekani haqida xabardor qilindi.”

11 dekabr kuni Sulton Qobus urush g‘alaba bilan yakunlanganini e‘lon qildi³⁵. O‘sha kun bundan buyon Sulton Qurolli Kuchlari kuni deb ataladigan bo‘ldi.

Aslida esa urush 2, 4 yoki 11 dekabr kunlari aniq yakunlanmadi. Keyingi mart oyida sulh muzokara qilindi, biroq bu PDRY, PFLOAG yoki PLA tomonidan mag‘lubiyat tan olinganini anglatmas edi. Haqiqatda, janglar yillar davomida vaqti-vaqti bilan davom etdi, xuddi Qobus rejimiga qarshi siyosiy bosim ham davom etgani kabi. SAS bo‘linmalari mamlakatda 1976 yil sentyabrigacha, eronliklar esa 1979 yil yanvarigacha qolishdi³⁶. Urushning rasmiy siyosiy yakuni, ehtimol, 1982 yil noyabr oyida Ummon va PDRY o‘rtasida normallashtirish bitimi imzolangan paytdan va 1983 yil oktyabr oyida diplomatik munosabatlar o‘rnatilgan davrdan hisoblanishi kerak³⁷. Shunga qaramay, 1975 yil dekabri urushning kampaniya sifatidagi hamda Janubdagi yagona asosiy sa’y-harakat markazi sifatidagi samarali va ruhiy yakunini bildiradi. Dhofar xavfdan chiqdi va uning Ummon bilan iqtisodiy hamda siyosiy integratsiyasi boshlanishi mumkin edi.

Urush natijalari

Urushning muvaffaqiyatli yakuni bir qator jihatlardan muhim edi. Eng yaqqol natija, albatta, Sultonlik mavjudligiga tahdid bartaraf etilgani bo‘ldi. Biroq bundan nozikroq natijalar ham mavjud edi. Mamlakat ichida, shaxslar buni xohlash-xohlamasligidan qat’i nazar, Dhofar davlatning ajralmas qismi ekanligi tan olindi. SAF o‘z yutuqlari uchun e’tirof qozondi, shuning uchun bugungi kungacha har yili katta miqdordagi xarajatlar qurolli kuchlar va xavfsizlikka yo‘naltirilishiga jiddiy

³⁵ Skeet I. Oman: Politics and Development. – London: 1992. – P. 180.

³⁶ Yapp M.E. The Near East Since the First World War. – London: 1996. – P. 320.

³⁷ Hinnebusch R. The International Politics of the Middle East. – Manchester: 2003. – P. 260.

norozilik kam bo'lib kelmoqda. Sulton Qobusning o'zi ham SAF va urush strategiyasi bilan shaxsan bog'liqligidan ishonch orttirdi; mamlakat ichida u harbiy tajribaga ega siyosiy rahbar sifatida tan olindi va bu unga hukmdor sifatida ijobiy foyda keltirdi. Biroq urushning eng kutilmagan foydasi Ummonning tashqi mavqeiga bergan ta'siri bo'ldi³⁸.

XULOSA

Dhofar urushining yakuni Ummon uchun strategik ahamiyatga ega bo'ldi. Eng avvalo, davlatning hududiy yaxlitligi tiklandi va Dhofar mamlakatning ajralmas qismiga aylandi. Ikkinchidan, siyosiy barqarorlik ta'minlanib, markazlashgan boshqaruv tizimi mustahkamlandi. Uchinchidan, ushbu jarayon modernizatsiya siyosatini amalga oshirish uchun zarur shart-sharoit yaratdi.

Shuningdek, urush Sulton Qobusning siyosiy legitimligini mustahkamladi. U nafaqat islohotchi rahbar, balki mamlakatni saqlab qolgan lider sifatida ham qabul qilina boshladi. Natijada Ummon qisqa vaqt ichida izolyatsion davlatdan faol tashqi siyosat yurituvchi va barqaror rivojlanayotgan mamlakatga aylandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Cordesman A. The Gulf Military Balance. – Washington: CSIS, 2005. – 350 p.
2. Fawcett L. International Relations of the Middle East. – Oxford: Oxford University Press, 2013. – 450 p.
3. Gause F.G. International Relations of the Persian Gulf. – Cambridge: Cambridge University Press, 2010. – 300 p.
4. Halliday F. Arabia Without Sultans. – London: Saqi Books, 2002. – 512 p.
5. Hinnebusch R. The International Politics of the Middle East. – Manchester: Manchester University Press, 2003. – 320 p.
6. Joyce M. The Sultanate of Oman: A Twentieth Century History. – London: Praeger, 1995. – 280 p.
7. Kamrava M. The Modern Middle East. – Berkeley: University of California Press, 2011. – 544 p.

³⁸ Yergin D. The Prize: The Epic Quest for Oil. – New York: 1991. – P. 520.

8. Kelly J.B. Arabia, the Gulf and the West. – London: Weidenfeld & Nicolson, 1980. – 320 p.
9. Peterson J.E. Oman in the Twentieth Century. – London: Croom Helm, 1978. – 298 p.
10. Peterson J.E. Oman's Insurgencies. – London: Saqi Books, 2007. – 430 p.
11. Peterson J.E. Oman and the World: The Emergence of an Independent Foreign Policy//Middle East Journal, Vol. 43, No. 3. 1989. – P. 420-435.
12. Skeet I. Oman: Politics and Development. – London: Macmillan, 1992. – 224 p.
13. Townsend J. Oman: The Making of a Modern State. – London: Croom Helm, 1977. – 210 p.
14. Valeri M. Oman: Politics and Society in the Qaboos State. – London: Hurst, 2009. – 320 p.
15. Yapp M.E. The Near East Since the First World War. – London: Longman, 1996. – 350 p.
16. Yergin D. The Prize: The Epic Quest for Oil, Money and Power. – New York: Free Press, 1991. – 912 p.